

שבת מחר חודש

מן השבת שיום הראשון שאחריה הוא ראש חודש שרד בדינו הפיוט המפייט את ההפטרה, הזולת. הקריאה בשמואל א פרק כ (מעשה דוד ויהונתן) מתועדת במנהגים השונים, אף כי במנהג אשכנז ורומניה היא נמשכת מתחילת הפרק ועד סופו, ואילו פייטננו מפייט את לשונות הפרק הזה עד פסוק כז בלבד (ויפקד מקום דוד). בזולת שלו הצליח השלישי להטעים אותנו מן האווירה החגיגית שליוותה את היום בקרב בני ארץ ישראל. בפיוט נזכרת הסעודה החגיגית וההתכנסות של חברי הישיבה בבית הוועד. הפייטן מציג את הראיות לחישובי הלוח על פי הראייה העולים מסיפור מחר חודש כפי שכבר ניסח אותם רב סעדיה גאון בפירוש שלו ללשון 'החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה' (שמ' יד) תוך התייחסות לשמואל א פרק כ. מסתבר שהמתח של הוויכוח עם הקראים, שקידשו על פי הראייה בלבד ולא הודו בחישוב, היה במלוא עוזו גם בימיו של הפייטן.

א: קמברידג' Or. 1080.1(33) (זולת)

ב: קמברידג' T-S NS 231.5 (זולת)

ג: קמברידג' T-S NS 232.40 (זולת) – כ"י אחד עם ב

[זולת]

גירה ללשלישי ד'ל'

אֲזַהֲרֶת סוּד הָעִיבוֹר לְכַרֵּר לְחֹשֶׁב לְעֵבֶר וּלְקֹדֶשׁ
בְּמִסְוֶרֶת מְקוֹבֶלֶת מְאֻבּוֹת יְרַחֵי שָׁנָה בְּהִתְחַדֵּשׁ
גְּמִירַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים מִזֶּה עֲנִין נִלְמָדֶת לְעַם קֹדֶשׁ
'וַיֵּאמֶר לוֹ יְהוָה מִחֵר חֹדֶשׁ'

שמ"א כ, יח

5 דִּיעַ קִבֵּעַ חֹדֶשׁ טָרַם יוֹקֵבֶע מִיָּכָן נֹדֵעַ לְתִקּוּם

הֵנָּה חֹדֶשׁ מִחֵר זֹאת רְאִיָּה לְחֹשֶׁבֹן לְרִקּוּם

וְסִימָן נֶתַן [פְּקָרָא] לְמִנְגֵן מְסֻלּוּל מְלַעֲקוּם

'וְשִׁלְשָׁתָּ תַרְדֵּם אֶד וּבָאֵת אֶל הַמְּקוֹם'

שם יט

זְמַנֵּי מוֹעֲדִים וְתִיקּוּנָם מְסוּרִים מְפִי מוֹרָה

10 חֲסִידִים [ש'] לִימִין בְּזִכְרֵן דִּוְחָה כָּל מִי שֶׁעָלִיָּהֶם מִמֶּרָה

טַעַם יִידַע מְלִיץ יוֹשֵׁר רְצוּי לְכָל בּוֹרָא

'וְאֵנִי שְׁלִשָּׁתָּ [ת] הַחֲצָיִם צָדָה אוֹרָה'

שם כ

נוסח היסוד: א. חילופים: ג (טורים 1-16) + ב (טורים 17-40).

5 מיכן מיכן ג 7 וקרא [כן יותן] ג 10 שלימין שלמים ג דוחה] דוחק ג

2 במסורת מקובלת מאבות השו"פ פדר"א ח: הקב"ה, והוא היה מעבר את השנה ואח"כ מסרן לאדם הראשון...אדם מסר לחנוך...חנוך מסר לנח...ונח מסר לשם...ושם מסר לאברהם...ואברהם מסר ליצחק...יצחק נתן כל הברכות ליעקב ומסר לו סוד העבור...עלה עזרא וכל הקהל עמו, בקש יחזקאל בן בוזי לעבר את השנה בח"ל, אמר לו הקב"ה: יחזקאל אין לך רשות לעבר את השנה בח"ל...אפ' צדיקי' וחכמ' בח"ל והדיוטים בארץ אין מעברין את השנה אלא ע"י הדיוטים בארץ. 3 גמירת ראש חדש שני ימים מזה ענין נלמדת השו"פ רצהבי, פירושי רב סעדיה גאון (שמ' יב, ב) המביא בשם רבינו חננאל: וכן תמצא מדברי דוד ליהונתן שאמר: הנה מחר חדש...ומהיכן היה יודע דוד שמחר חדש לולא שעל פי החשבון היו קובעים, ואולי לא תיראה הלבנה ולא יקבעו מחר חדש. ולא עוד אלא שהדבר מוכיח שהיו קובעים ב' ימים ר"ח. 5 דיע קבע חדש טרם יוקבע השו"פ שם: קביעת החדשים אינה אלא על פי החשבון, לא על פי ראיית הלבנה. והראיה: שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היה הענן מכסה אותם יומם ועמוד האש לילה, ולא ראו בכלם שמש ביום ולא ירח בלילה...ומהיכן היו קובעים החדשים, על פי ראיית הלבנה, אלא בודאי עקר המצוה בכתוב על פי החשבון. ויש כאן פולמוס עם הקראים שהיו קובעים את המועדים על פי הראייה. לתקום מן קו"ם, וכמו תר"ם מן ר"ם. 7 למנגן כינוי לדוד. 10 בוכרן כשמכריזים על החודש שהוא מקודש, אין מי שיכול לחלוק על כך, והשו"פ דברי ר' יהושע שקיבל בעל כורחו את הכרעת רבן גמליאל בענין קידוש החודש, ראש השנה ב, ט. 11 מליץ יושר הוא יהונתן שדיבר טוב על דוד לפני אביו. והביטוי על פי איוב ו, כה: מה נמרצו אמרי ישר, והשו"פ מירסקי, יוסי בן יוסי, עמ' 116: קם מליץ יושר להתחנן. רצוי לכל בורא הרצוי לבורא הכול, הוא האל (ל).

- 15 יום החדש השני [מנה] ויתחיל [ליו] למנות מליצים
 כן מפורש בקבלה בת[בונ]ת מיל[ני] קנצי[ם] נמלצים
 להג נאמן רוח לטוב רואי באהבת שמים [להעצים]
 'והנה אשלח את הנער לך מציא את החצים'
 שמ"א כ, כא
- 20 מצוה לקדש על הראייה למדו חכמי הוראה
 נמלאים ונחסרים יתר על שמונה לחכמים לא נראה
 סח גבר אשר אהבתו בלא דבר ת[לוואה]
 'ואם זה אמר לעולם הנה החיצים ממך והלאה'
 שם כב
- 25 [ענית גם] תמול גם היום אל הלח[ם] לא אהה
 פרסמה כי בחדש [אחד אמורה] לא בשני חדשים חרותה
 צו ירד לימדנו להזהיר כבדית כרותה
 'והדבר אשר דיברנו אני ואהה'
 שם כג
- 26 קציני ע[גו]לה הם שלשה מקודש חד[ש] כרצון מלך
 רזי בפה מעתיקים מדור לדור בסיל[סו]לה להלך
 שתיל ישי החביאו לציר כעל ידו באזלו להתהלך
 'ויסתר דויד בשדה [ו]הי החדש וישב המלך'
 שם כד

13 מנהו יתחיל ג 14 כי כן מפורש בקבלה בתבונה מ[ילי] קנצים נמלצים ג 15 שמים להעצים ג 16 את אל בכה"י 17 לקדש על ב 19 תלוואה ב 21 ענית גם ב 22 אחד אמורה ב 23 צו ירד לימדנו להזהיר כבדית כרותה ב 25 קציני עגולה ב 26 בסילסולה בסילבוליה ב 27 כעל בצל ב להתהלך [ו...] ליי להתהלך ב

13 יום החדש השני מנהו יתחילו למנות אם חוגגים שני ימי ראש חודש, החדש החדש מתחיל מן היום השני. 14 בקבלה השוו ראש השנה ב, ז: אם לא נראה בזמנו, אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו שמים. מילי קנצים על פי איוב יח, ב. והכוונה לדעת רבי אלעזר בר צדוק במשנה. 15 נאמן רוח הוא יהונתן (מש' יא, יג). לטוב רואי כינוי לדוד על פי שמ"א טז, יב. 17 מצוה לקדש על הראייה השוו ערכין ט ע"ב; ראש השנה כ ע"א. 18 נמלאים ונחסרים יתר על שמונה. והכוונה בין מעוברים ('נמלאים') השוו ערכין ב, ב: אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברים בשנה, ולא נראה יתר על שמונה. והכוונה בין מעוברים ('נמלאים') בין חסרים. 19 גבר אשר אהבתו בלא דבר תלוואה הוא יהונתן והשוו אבות ה, טז: אי-זה אהבה... ושאינה תלויה בדבר, [זו] אהבת דוד ויהונתן. 21 ענית גם תמול גם היום אל הלחם לא אתה השוו רצהבי, ר' סעדיה גאון (שמ' יב, ב): ולא יתכן לומר כי ראש חדש אחר הוא, לפיכך קראו 'החדש השני' (שמ"א כ, כז), שנאמר: ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם (שם, שם). 23 צו ירד הכוונה אולי הלכה למשה מסיני שעדות כשרה בשניים ('אני ואתה'). ירד זה משה (מגילה יא ע"א). 25 קציני עגולה הם שלשה שלושה מחברי הסנהדרין היושבת בחצי גורן עגולה מספיקים כדי לבדוק את העדים שראו את הלבנה בחידושה ולהכריז 'מקודש'. השוו סנהדרין א, ב. כרצון מלך הוא מלך מלכי המלכים. 26 רזי בפה כנראה כינוי לעדות שבעל פה על ראיית החודש שיש לבדוק ולאמת. מעתיקים כמו 'מוסרים' בבית הוועד. מדור לדור על פי יש' לד, י. בסילסולה יש להעדיף כאן גרסת בסילבוליה, והיינו בסילבוליה, 'במועצה', 'בבית הועד', והשוו מסכת סופרים יט ז, עמ' 329: בראש חודש ישבו החבורות של זקנים ושל בולווטין ושל תלמידים וכו'. 27 שתיל ישי את דוד בן ישי. החביאו לציר כעל ידו אולי צ"ל: בצל, ועל פי יש' מט, ב. באזלו להתהלך להסתתר אצל אבן האזל (שמ"א כ, יט).

תֹּכֶן אוֹתִיּוֹת שֶׁשׁ עֲשָׂרָה עֲקָם הַפְּתוּב דְּבַר מְגוּנָה שְׁלֵא לְכַנּוּתִיהוּ
שְׁעוֹת צְנוּעַ תּוֹכַחַת אֲשֶׁר חָסָה עָלֶיּוּ צְנִיעוּתִיהוּ 30

מִיקוּד קְנָאָת אִישׁ מִרְעָהוּ אֵיבַת מְלוּכָה הִלְהִיבְתָּהּ
'וְלֹא דְבַר שְׁאוּל מְאוּמָּה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא' ש"א כ, כו

וּבִסְעוּדַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ הָאוֹכֵל שְׁפָרַת חֶלֶק לְעֶצְמוֹ מְרַבִּיד
אֲבוֹתָנוּ כֵּן נִהְגוּ זָכָד טוֹב לְהַזְבִּיד
לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לְצַדִּיק לְנִצּוֹד לְשִׁמּוּד וּלְהַאֲבִיד 35
'וַיְהִי מִמִּתְחַרַּת הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי וַיִּפְקֵד מְקוֹם דָּוִיד'

שם כז

דָּוִיד | הִגְדִּיל | חֲסָדִיו יִזְכּוֹר וּדְרִיכַת מַצְעָדִיו כְּשׁוֹרָה
שָׁרְשׁוֹ יַעֲמִיד לְנֶס עַמִּים אֱלֹיו גּוֹיִים לְהַחֲשִׁירָה
לְהַכִּין מַחֲסֵד כָּסָא לְהַשִּׁיב מִמְלָכָה הַמְּאוּשָׁרָה
יַבִּיעוּ שִׁירָה יִשְׁרָה יִדִּידִים כְּעַל יָם לְהַשִּׁירָה וְנִשְׁרָה 40

38 לנס ולנס ב 39 מחסד בחסד ב

29 אוֹתִיּוֹת שֶׁשׁ עֲשָׂרָה הָיוּ פִּסְחִים ג' ע"א: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אוֹתִיּוֹת ולא הוציא דבר מגונה מפיו...רב אחא בר יעקב אמר שש עשרה שנאמר כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. במקום לומר 'מקרה טמא הוא' (10 אוֹתִיּוֹת) אמר הכתוב 'מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור' (26 אוֹתִיּוֹת). 30 צנוע הוא שאול, אשר שמע את דברי התוכחה של דוד. חסה עליו צניעותיהו השוו סוכה ה ד, נה ע"ג וכן סנהדרין ב ד, כ ע"ב: ואחוס עליך אין כתיב כאן אלא 'ותחס עליך' (ש"א כד, י) צניעותך חסת עליך. 31 קנאת איש מרעהו על פי קה' ד, ד. 33 ובסעודת ראש חדש לסעודת מצווה של עיבור החודש השוו ליברמן, תוספתא כפשוטה מגילה, עמ' 1185–1186. האוכל שפרת חלק האוכל בסעודת ראש חודש שאוכלים בה פת וקטנית, והוא אכל בשר ושתה יין, אינו נעשה בן סורר ומורה, השוו סנהדרין ח, ב: אכל בעבור החדש...אינו נעשה בן סורר ומורה, וכן שם ע"ב. לעצמו מרביד שכיוון שעוסק במצווה אין לחשוש שיימשך אחר אכילתו. 34 אבותנו כן נהגו זכד טוב להזבד שגם האוכל דבר שאסור באכילה מדרבנן אינו נעשה בן סורר ומורה, והלשון על פי בר' ל, כ. 35 לא יתן לעולם מוט לצדיק על פי תה' נה, כג, והשוו סנהדרין ח ב, כו ע"ב: אמר ר' יוחנן קובלין לרשות להיפטר מבולי. באופן כזה הדברים מתקשרים עם ההמשך שדוד נפקד מסעודת ראש חודש של הבולי בדין. לנצוד להיות ניצוד. 36 מנהג אשכנז ורומניה לקרוא בהפטר ע"ש ש"א כ, מב. 37 דוד הגדיל על פי ש"א כ, מא. חסדיו יזכור על פי תה' צח, ג. 38 שרשו יעמיד לנס עמים אליו גויים על פי יש' יא, י. להחשירה כמו 'לאסוף' (ש"א כב, יב). 39 להכין מחסד כסא על פי יש' טז, ה. המאושרה כמו 'המיושרה'. 40 ידידים אהובים, ישראל. כעל ים כמו על ים סוף.